

KRÓNIKA

BURÁNY NÁNDOR

AZT HISZEM, MINDENKI első olvasásra is könnyen megértheti, miért kezdtük éppen az alábbi sorokkal e havi krónikánkat:

A Nova Varoš-i Művelődési Otthon 450 férőhelyes zsúfolt terme fergeteges tapssal köszöntötte az október végén náluk szereplő bratislavai Szlovák Filharmóniát, amelyik Dvorák, Csajkovszkij és más nagymesterek műveiből mutatott be. Első esetben szerepelt ekkor a Zlatibor alatti kis faluban egy filharmónia. A csehszlovákiai vendégek igen elégedettek voltak a fogadással, mert a nagyterem zsúfolt volt, a közönség pedig nem sajnálta a tenyerét. A vendégek számára azonban az volt a legnagyobb meglepetés, amikor megtudták, hogy ennek a rokonszenves hegyi városkának alig hatezer lakosa van. A közönségből arra gondoltak, hogy legalább ötvenezer laknak itt a környező dombokon.

— Noha komoly zenéről volt szó, amit a Nova Varoš-iak még nem szoktak meg, nem féltünk, hogy nem lesz közönség. A Művelődési Házban minden előadáson teltek a sorok, mondja a *Borbának* adott nyilatkozatában Petar Mandić igazgató, akit mind többször illet a helybeliek elismerése. Elmondta még, hogy az elmúlt nyolc hónap alatt, azaz a Művelődési Ház megnyitása óta a különféle előadásoknak és rendezvényeknek nem kevesebb mint 50 000 látogatója volt.

Azt hiszem, egyeznek velem: le a kalappal ennek az „isten háta megetté” községnek a kultúrmunkásai előtt. Olyan művelődési otthont építettek, hogy bármelyik nagyobb városunk is megirigyelhetné. A munkaszervezetek adták össze hozzá a szükséges félmilliárdot. Mikor éri ezt meg Bajsa, Kishegyes, Kanizsa vagy Topolya?

Vagy ezekben s a többi hasonló váidasági községben nem lenne ilyen otthonokra szükség? A Nova Varoš-iak ugyancsak kihasználják azt, amit nagy áldozatokkal hoztak létre, mind a tizenegy terem, iroda és más helyiség állandóan foglalt. Maguk a helybeliek cáfolták meg azokat a kishitűeket, akik az építkezéskor azt mondogatták, hogy minek ez a nagyterem, úgyis üresen fog állni, nem megy oda senki. Vagy: minek az a szép berendezés, a helytelenkedő fiatalok úgyis gyorsan tönkreteszik...

Most már látni: a terem mindig zsúfolt, s nem tűnt el eddig egy szög se!

Valóban: mikor ilyesmiről olvasunk, önkéntelenül is azt kérdezzük önmagunktól: hol maradtunk mi? Mi hiányzik vajon: a pénz vagy a lelkes kultúrmunkások?

•

DE NE LEGYÜNK IGAZSÁGTALANOK azokkal szemben, akik ezt nem érdemlik meg. Lelkes kultúrmunkások nálunk is vannak, sőt mint az alább idézett példa mutatja, „kivitelre” is jut belőlük. A *Magyar Szóban Toplák István*, a szabadkai fúvószenekarok egykori karnagya így nyilatkozik munkájáról:

1931-től 1946-ig Bajmokon két felnőtt- és egy gyermek-fúvószenekarom volt. Ezekkel a zenekarokkal az egész ország területén vendégszereltem. Akkoriban a fúvószenén kívül mással is foglalkoztam. Bajmokon tíz operettet mutattam be szláv, német és magyar nyelven. Számtalan hangversenyt rendeztem a 120 tagú községi dalárdával.

...A főlzabadulás után, pontosabban 1946-ban a szabadkai tanítóképzőben és gimnáziumban tanítottam. A tanítóképzőben két kórust is alakítottam...

Hat évig vezettem az Iparos Dalárdát. Minden megmozduláson részt vettünk, a dalárda haladó hagyományait ápolva. 1947-ben megalakítottam a Pionír Fúvószenekart... A pionírzenekaron kívül a Zorka gyár és vasúti iskola fúvószenekarait is vezettem. Ezután Boszniába hívtak, hogy az ottani zenekultúrát fejlesszem. Fúvószenekaraimmal Tuzlán és Szarajevóban háromszor szereztem meg az első díjat. Boszniából Beočinba kerültem. Ott a 34 tagból álló fúvószenekarom mellett 40 tagú harmonikazenekarom is volt.

Amikor megtudták, hogy ismét Szabadkán fogok dolgozni mint a Városi Pionír Zenekar karnagya, Varga Péter segítségével 450 gyerek jelentkezett a zenekarba. Sajnos csak hetvenet választhattam ki, mivel nem volt elég hangszerünk. Azok a gyerekek, akik nem kerülhettek a zenekarba, sirva távoztak...

Eredmények, tervek, amelyeket még sokáig lehetne sorolni. De ez már így is annyi, hogy tíz életre is elegendő lenne. Hát csak annyit: örülünk, hogy ismét Szabadkán tanítja a kis muzsikusokat.

•

MIVEL A KRÓNIKA KÖVETKEZŐ (sőt, az azután következő) jegyzete is Szabadkához fűződik, könnyen arra lehetne következtetni, hogy ebben a városban öröndetes pezsgésnek indult a művelődési élet. A Szabadkai Képzőművészeti Találkozó idei tárlatáról szóló írás azonban már nem olyan biztató, mint az előbbi volt.

A találkozó születésekor jelentkező gyöngeségek ma már a betegség méreteit öltik, mindjobban kifejezésre jutnak a kezdeti lazaság tünetei, illetve a vallott programtól való eltérés. Következésképp ez a kiállítás is például egészében nehezen határozható meg. Véletlenül összetalálkozó művészek mutatják be műveiket, olyanok is, akik csak egyetlen alkalommal vettek részt az ország valamelyik művésztelepének munkájában, és ezzel már jogot szereztek arra, hogy a szabadkai KT tárlatán szerepljenek...

A kiállításon túlsúlyban vannak az egyénileg kiállító festők munkái. Nehéz eligazodni a festők között, ugyanakkor érezhető a művészi érték csökkenése, mely egyébként már évek óta tart. Mind kevesebb ugyanis a „jó nevű” művész. Ez érthető is, hiszen a KT nem képes nagyobb vásárlásokra, és díjazásra sincs lehetőség. Ezenkívül művészeti program híján az intézmény nem képes magához vonzani a nagy neveket, bár a művésztelepeknek nem is az a feladatuk, hogy nagy művészekkel dolgozzanak, hanem hogy világos és tiszta művészeti állásfoglalást alakítsanak ki...

Valóban érthetetlen, hogy egy nagyszabásúnak behirdetett művészeti rendezvény eredeti koncepciója az indulás után több évre sem tud meg-

valósulni: a Szabadkai Képzőművészeti Találkozót azért létesítették, hogy a jugoszláviai művésztelepek alkotásainak szemléje legyen.

Ami eddig volt, arra nem lehet rámondani, hogy eredeti elképzelés volt. De azt sem, hogy így jó volt.

*

CSÁTH GÉZA Szabadkán szobrot kapott. Halálának ötvenedik évfordulóján leplezték le a városháza mögötti parkban, jövőre újabb, Kosztolányi-szobor kerül a parkba, s aztán még néhány. Nagy adósságokat törleszt a város, mikor adózik nagy fiai emlékének.

Az idei emlékünnepe is valóban gazdag volt, a szervezők igyekeztek Csáth Gézához méltóan emlékezni: megkoszorúzták síremlékét, emléktáblát, szobrot lepleztek le, hangverseny, irodalmi összeállítás egészítette ki az ünnepségeket.

A roppant tehetségű, tragikusan elhunyt író-orvos, mint tudjuk, 1888. február 13-án született, és sokoldalú tehetsége már gyermekkorában megmutatkozott. Tizennégy éves, amikor első kritikái a bácskai *Hírlap*-ban megjelennek. Évekig mint orvos dolgozik, aztán maga is kezelésre szorul, de rajta, aki pedig annyi beteget kigyógyított, nem tudtak segíteni. Mind inkább elhatalmasodik rajta a morfinizmus. Alig múlt harmincéves, mikor meghalt. Fiatalon távozott, élete tragédiákkal volt tele. Beteg volt, mint a kor, amelyben élt. Életével azt példázta, írásaival érzékeltette. Modern volt akkor is, s ma is annak érezzük. A század eleje magyar novellairódmánának jelentős megújítói közé tartozik.

Mégis, túl keveset tudunk, s még mindig nem eleget tudunk róla. Jelentőségéhez mérten is, és a mi szükségleteinkhez képest is. Irodalmi múltunk nincs annyira tele ragyogó értékekkel, hogy ne kellene féltve ápolnunk a Csáth Gézánál kisebbek emlékét is.

Jó, hogy a szabadkai Életjel megindította ezt a szép és nemes akciót, s éppolyan jó az is, hogy akiknél állt, azok is felkarolták és támogatták azt.

Nemcsak Csáth Gézának, emlékének tartozunk ezzel, de olvasóinknak is tartozunk irodalmi hagyatékának megismertetésével és népszerűsítésével.

*

MIUTÁN LÁTTUK, mit mondott a kritika a Szabadkai Képzőművészeti Találkozóról, most annál nagyobb örömmel kell megállapítanunk, hogy a zombori Képzőművészeti Ősz idei tárlata, a rajztriennále rendkívüli elismerést aratott. Az egyik belgrádi újságból idézett alábbi sorokból gyorsan kitűnik, hogy miért:

A művészet mindenütt létrejöhet, de csak azokban a környezetekben marad meg, ahol nem hiányzik a hozzá szükséges érzék, ahol ápolják és kíváncsiak. Zombor már nem egyszer bebizonyította, hogy a művészet nem a nagy központok privilégiuma, s ebben a városban most a rajz diszciplínája is méltó manifesztációt kapott. Az első ilyen kiállítás volt ez nálunk. A mai jugoszláv rajz zombori triennáléja (az első 1963-ban, a második 1966-ban) gyorsan követőkre talált: ilyen a zágrábi és a rijekai biennále is.

A nagy zombori rajzkiállítás néhány nappal Degas igen jelentős párizsi kiállításának bezárása után nyílt meg, ez a kiállítás a rajznak mint önálló képzőművészeti diszciplínának a győzelmét jelentette. Ez az időbeli egyezés teljesen véletlen, de a serkentés, amit nyújt, nem jelentéktelen. A párizsi kiállítás sikere még egy igazolás és erkölcsi támogatás a zombori törekvések számára.

Már ezek alapján is be kell ismerni: a zomboni törekvések igazán szerencséseknek mondhatók. Még inkább áll ez akkor, ha tudjuk, hogy ez a triennále tulajdonképpen fiatal rajzművészeink nagy seregszemléje. Ezt a mamifestációt az a törekvés ösztönözte, hogy betekintést adjon némely időszerű képzőművészeti áramlat koncepcióiba, már ahogy azt a fiatalok átélék és kifejezik...

*

AZ ÚJVIDÉKI BÖLCSESZETI KAR Évkönyvében (Knjiga XI/1.) Jelka Redjep írása számunkra különösen érdekes („Povest o ubijanju Batija”, „Spomenik podunavske književnosti”). Az írás azzal a megállapítással, ennek a közlésével kezdődik, hogy a Batu kán meggyilkolásáról szóló történetet „a Duna menti szerb irodalom első és legrégebbi művének tartják”.

A hősköltemény ismertetéséből megtudjuk, hogy az ismeretlen szerző igen drámai erővel írja le a tatárok pusztítását és olyan eleven képet fest Váradról, amilyenre csak az képes, aki ott élt. Ezt írja: „usred zemlje ugarske leži, drveća običnih malo ima, no mnogo voća i izobilja vina; a grad sav vodama okružen, i zbog ove utvrđenosti ne boji se nikog”. A szövegből kitűnik az is, hogy a szerző büszke a várára, ennek nagy tornyára, ami mindenki csodál. Szerinte László király nemcsak a magyarok, de a csehek, németek és az egész tengermellék fölött is uralkodott. „Utána elmondja, hogy a magyarok előbb pravoszlávok voltak, a görögöktől vették át a kereszténységet, saját nyelvükön nem tudtak írásbeliséget teremteni, a rómaiak pedig, akik a közelükben éltek, magukhoz csatolták őket, hogy az ő eretnokségüket kövessék. Ezután elmondja, hogy tért át László király a pravoszláv vallásra. A királyt — írja a szerző — Szent Száva szerb archiepiskopusz keresztelte át... Száva öt hónapig maradt nála, tanította, és mikor távozott, egy lelkészt hagyott nála.”

A szóban forgó költeményt Đorđe Sp. Radojičić közli az *Antologija stare srpske književnosti* című gyűjteményében, s itt foglalkozik is szerzőjének, keletkezési helyének és idejének kérdésével. Ő mondja el, hogy csak az orosz kéziratok őrizték meg, és hogy valószínűleg 1411 és 1474 között keletkezett. Rámutat arra is, hogy meséje pusztá legenda, s nem felel meg a történelmi valóságnak, szerzője összekeveri az eseményeket és a személyiségeket is. A néphagyományban azonban több olyan meselem is megtalálható, amely itt is előfordul.

Noha a szöveget csak orosz kéziratok őrizték meg, a cikk írója úgy véli, teljesen bizonyos, hogy szerb eredetű. Az első változata mindenképpen a magyarországi szerbek között kellett létrejöjjön, mégpedig magában Váradon, mert az író nemcsak, hogy jól ismeri a várost és környékét, de büszkeséggel is beszél róla. Mindez persze nem jelenti azt, hogy nem inspirálták irodalmi források is.

Szerzőjének kilétével kapcsolatban még nem alakult ki határozott álláspont, Radojičić azonban rámutat arra a tényre, hogy 1411-től Stefan Lazarevićnak, aztán meg Đurađ Brankovićnak is voltak Magyarországon birtokaik, talán itt élő főuraik valamelyik íródeákja szerezte a Batu kán haláláról szóló hőskölteményt. Ilyen volt Pahomije Srbin is, aki 1438-ban Oroszországba ment, egyre kevésbé valószínű azonban, hogy ő a szerző.

*

CSUKA ZOLTÁN, a jugoszláv népek irodalmának neves magyar tolmácsolója magas jugoszláv kitüntetésben részesült. Ebből az alkalomból írta a *Magyar Szó*:

Nem fellengzős, ha azt állítjuk, hogy Csuka Zoltán múlhatatlan érdemeket szerzett a jugoszláv népek irodalmának művészi magyarra fordításával, hogy ezzel, és egész élete munkásságával, a magyar és a jugoszláv népek jobb megismerését, közeledését és barátságát szolgálta.

A szellem hídvérője volt, hozzásegített a nyelvi burkok áttöréséhez, fordító művészetével közvetítette a magyar olvasókhöz a jugoszláv népek irodalmát. S nincs jobb közvetítőeszköz, amely maradandóbban, mélyrehatóbban ismertetné meg egymással a népeket, mint az irodalmi alkotás. Ebben a munkában oroszlánrészt vállalt. Ahogyan gyorsan összeszámoltuk, mintegy negyven kötetre tehető fordítói tevékenységének eddigi eredménye.

...A kitüntetés elsősorban a jugoszláv irodalom magyar tolmácsolójának szól. Ne feledjük el azonban, hogy a népek közelítése mellett a mindig fiatalos lendülettel dolgozó írónak maradandó érdemei vannak a vajdasági magyar irodalom megalapozásában is. Szentteleky Kornél mondta róla: Ami itt tíz év alatt a magyar irodalom megteremtése, összefogása, kévébe kötése és talpra állítása körül történt, az sosem történt Csuka Zoltán nélkül.

•

A MAGYARORSZÁGI IRODALMI FOLYÓIRATOKBAN hosszabb ideje eszmecsere folytatnak az ifjúsági irodalom kérdéseiről, nemrég Pécsen az ifjúsági írók hagyományos évi konferenciáján megtárgyalták az ifjúsági irodalom felnőtt-ábrázolásának problémáit, s ennek kapcsán: hogyan tükröződik a fiatalok és felnőttek kapcsolata a mai alkotásokban. A *Jelenkor*, a dél-dunántúli írók folyóirata már előbb közölte az itt elhangzott vitaindító előadást, a 11. számában pedig a hozzászólásokból ad ízelítőt.

Ugyanakkor érdekesen fűződik a témához Tóth Béla írása, mely Korszerűség és nemzetköziségre nevelés az ifjúsági irodalomban címen jelent meg. Ez valójában beszámoló arról a tanácskozásról, amelyet a nyugatnémet Donndorfbán tartottak, s amelynek egyik fő témája az volt: hogyan segítheti az ifjúsági irodalom a nemzetek és népek közötti jobb megértést.

A beszámoló részleteiben is sok érdekes gondolatot tartalmaz, de itt meg kell elégednünk a végső következtetés ismertetésével:

A Schloss-Hotel Donndorfbán tartott nemzetközi tanácskozás reflektorfénybe helyezte a korszerű ifjúsági irodalom egyik funkcióját, a nemzetközi megértésre nevelést. Alkalom nyílt arra, hogy írók, kiadók, könyvterjesztők, tudományos kutatók, egyetemi és főiskolai szakemberek kicserélhessék véleményüket korunk e fontos kérdéséről. Teljes volt az egyetértés abban, hogy az ifjúsági irodalomnak nagy szerepe van a nevelésben, a népek közötti jobb megértés és bizalom kialakításában. A szocialista és kapitalista országok szakemberei egységesen vélekedtek arról is, hogy a múlt terhes örökségeként mélyen gyökerező előítéleteket, ellenszenvet, sőt faji gyűlöletet nem lehet máról holnapra eltüntetni az emberek tudatából. Sajnálattal állapították meg, hogy ezek kialakításában az ifjúsági irodalom is jelentős mértékben részt vett korábban. A nacionalista és szovinizta, sőt fasiszta szellem terjesztésének egyik számottevő tényezője volt. A két világháború szörnyű leckéin okulva, rendkívül nagy nemzeti és nemzetközi érdek fűződik tehát hozzá, hogy olyan ifjúsági irodalom álljon a gyermekek, a serdülők és az ifjak rendelkezésére, amelyben a nemzetközi megértés, a népek és fajok békés együttélésének és együttműködésének szükségessége hangsúlyt kap.

•

A BUDAPESTI KORTÁRS Gergely Mihály Röpirat az öngyilkosságról című tanulmányának első részét közli. Mint már tudjuk, az öngyilkossági „ranglistán” a magyarok vezetnek. Folyóiratunkban, a Hídban nemrég megjelent tanulmányból megtudhattuk azt is, milyen nagy nálunk az öngyilkossági arányszám, a kérdés tehát számunkra is érdekes, ezért idézünk a fönt megnevezett tanulmányból.

Az öngyilkosságok okairól olvashatjuk: Magas az alkoholizmus, ittaság miatt elkövetett öngyilkosságok száma...

Hasonlóan nyugtalanítóak a rossz iskolai előmenetel és az iskolai fegyelmi büntetések miatt elkövetett suicidiumok számadatai.

A munkahelyi ok megjelölés alatt szereplő adatok — szerintem — nem fedik a valóságos helyzetet. Személyes adatgyűjtésem-tapasztalatom szerint sokkal nagyobb arányban váltják ki az egyének közérzeti egyensúlyának felborulását a munkahelyi áskálódások, fúrások, gátlástalan törtétek, a megromlott munkahelyi légkör.

S végül a legelgondolkodtatóbb ok, a családi viszály. Az elmúlt három év ismert, vagyis statisztikai összesítéseiben is szereplő öngyilkossági kísérleteinek több mint 40 százaléka családi viszály, a családok elviselhetetlenül rossz légköre miatt következett be. Ezen az adaton belül is ijesztő a házastárssal való viszály mérete. Vajon mi lehet e jelenség mögött? Talán egyszerűen csak házastársak békétlen természete, összeférhetetlensége, tudatlanságuk, durvaságuk miatt harmonikus, egymást életető-nevelő-formáló együttélésre való alkalmatlanságuk? Ez és még egy sor más ok...